

ชุมชนบ้านแม่ชะปู้

หมู่ที่ 3 ต.บ่อแก้ว อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่

ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า-ประเทศไทย
RECOFTC - The Center for People and Forests, Thailand

“คนท้องถิ่น คือ กุญแจที่สำคัญ สู่ป่าที่สมบูรณ์”

ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า

RECOFTC-The Center for People and Forests

ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า - รีคอฟ (RECOFTC) ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2530 เป็นองค์กรที่มีลักษณะเฉพาะและมีความสำคัญในแวดวงของงานด้านวนศาสตร์ชุมชนและยังเป็นองค์กรความร่วมมือในระดับประเทศที่ไม่แสวงหาผลกำไร เป็นองค์กรที่มีความเชี่ยวชาญในการเสริมสร้างศักยภาพด้านวนศาสตร์ชุมชนและการพัฒนาการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน รีคอฟดำเนินงานโดยความร่วมมือกับเครือข่ายยุทธศาสตร์และภาคีพันธมิตรซึ่งรวมถึง ภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรภาคประชาสังคม ภาคธุรกิจ ชุมชนท้องถิ่น รวมถึงสถาบันวิจัยและสถาบันการศึกษาทั้งในระดับประเทศและภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ด้วยประสบการณ์ในระดับนานาชาติที่มากกว่า 20 ปี ภายใต้นโยบายที่หลากหลายในการเสริมสร้างศักยภาพที่ครอบคลุมถึงการวิเคราะห์และศึกษาวิจัย การสร้างพื้นที่สาธิต และจัดทำเอกสารด้านการฝึกอบรม โดยเป็นองค์กรที่ร่วมสร้างนวัตกรรมเพื่อแก้ปัญหาทางงานเพื่อคนกับป่า บนหลักการในสิทธิที่เข้มแข็ง, มีธรรมาภิบาล และการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม

วิสัยทัศน์

ชุมชนท้องถิ่นในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการจัดการภูมินิเวศป่าไม้อย่างเป็นธรรมและยั่งยืน

ภารกิจ

เสริมสร้างศักยภาพความสามารถในทุกกระดับเพื่อหนุนช่วยและสนับสนุนคนในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกในการพัฒนาป่าชุมชนและการจัดการทรัพยากรป่าไม้เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ-สังคมและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม

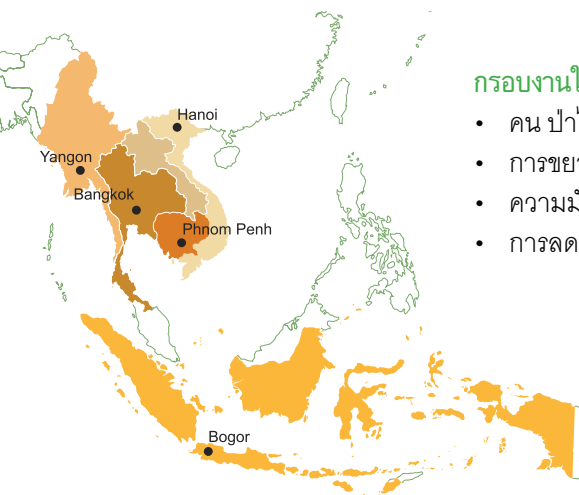
กรอบงานในการทำงาน

- คน ป่าไม้ ภายใต้นโยบายเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ
- การขยายงานป่าชุมชนและการจัดการป่าอย่างยั่งยืน
- ความมั่นคงทางเศรษฐกิจและวิถีชีวิตท้องถิ่น
- การลดปัญหาความขัดแย้งด้านป่าไม้

เราทำงานที่ไหนบ้าง

ครอบคลุมภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก โดยมีแผนงานระดับประเทศ ใน 5 ประเทศ คือ

- ประเทศไทย
- ประเทศกัมพูชา
- ประเทศเวียดนาม
- ประเทศอินโดนีเซีย
- ประเทศพม่า

ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า-ประเทศไทย

RECOFTC – Thailand Country Program

ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า-ประเทศไทย หรือ รีคอฟ-ประเทศไทย (RECOFTC-Thailand) ได้รับการพัฒนาขึ้นในปี พ.ศ. 2536 จากโครงการที่มีการทำงานในพื้นที่และเน้นงานวิจัยเป็นหลัก ภายใต้การดำเนินงานของศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า (RECOFTC) โดยมีเป้าหมายเพื่อสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์กับการขับเคลื่อนงานด้านป่ากับชุมชน ทั้งในระดับพื้นที่และระดับนโยบาย โดยดำเนินงานในประเด็นคนกับป่า ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิอากาศ การเสริมสร้างศักยภาพความเข้มแข็งให้องค์กรชุมชน ผู้จัดการป่า และผู้ปฏิบัติงาน ทั้งรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรชุมชน ให้สามารถจัดการทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ในพื้นที่ที่ชุมชนดูแลจัดการได้อย่างยั่งยืน และการส่งเสริมและสนับสนุนเครือข่ายป่าชุมชน-ประเทศไทย เพื่อการขยายแนวคิดป่าชุมชนและการจัดการป่าอย่างยั่งยืนผ่านกระบวนการ วิจัยเชิงปฏิบัติการ การฝึกอบรมหลักสูตรต่างๆ การจัดเวทีประชุมและสัมมนาระดับท้องถิ่นและระดับชาติร่วมกับองค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งให้ความสำคัญกับเยาวชน ในฐานะที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในการสร้าง ความยั่งยืนแก่การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในทุกๆ ระดับ โดยงานที่ผ่านมาก็คือการส่งเสริมผู้นำสนับสนุนองค์กรชุมชน และเครือข่ายเยาวชนเพื่อสานต่อเจตนารมณ์ของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่เป้าหมายตามภูมิภาคต่างๆ

วิสัยทัศน์

ชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทยมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการจัดการภูมินิเวศป่าไม้ที่มีความเป็นธรรมและเกิดความยั่งยืนทางระบบนิเวศ

เป้าหมาย

เกิดความมั่นคงของวิถีชีวิตและระบบนิเวศสำหรับชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทย โดยคำนึงถึงสิทธิชุมชน วัฒนธรรมและองค์ความรู้ท้องถิ่น ในการจัดการภูมินิเวศป่าไม้อย่างมีส่วนร่วมและมีประสิทธิภาพ ภายใต้การสนับสนุนของภาครัฐและระบบกฎหมาย

กรอบงานและกิจกรรม

- **คนกับป่า ภายใต้การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ:** ให้ความสำคัญต่อชุมชนและภาคป่าไม้ในการปรับตัวและการสร้างมาตรการการรับมือกับความเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ
- **เสริมสร้างศักยภาพความเข้มแข็งให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย, องค์กรและผู้นำชุมชน:** ให้สามารถจัดการทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ในพื้นที่ที่ชุมชนดูแลได้อย่างเป็นธรรมและยั่งยืน
- **ส่งเสริมและสนับสนุนเครือข่ายป่าชุมชนในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ:** เพื่อการขยายแนวคิดป่าชุมชนรวมถึงการยกระดับเพื่อนำไปสู่การข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อการสนับสนุนจัดการป่าอย่างยั่งยืน

ชุมชนบ้านแม่ชะปู้

หมู่ที่ 3 ต.บ่อแก้ว อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่

1. ประวัติชุมชน

ชุมชนบ้านแม่ชะปู้เป็นชุมชนที่มีขนาดใหญ่ ตั้งอยู่กลางหุบเขา ลักษณะคล้ายกับก้นหม้อดิน เดิมทีชื่อว่า เกอปีตี ต่อมาทางการจึงเรียกว่า แม่ชะปู้ โดยก่อนที่จะมีคนชนเผ่าปกากะญอเข้ามาอยู่อาศัยในบริเวณบ้านแม่ชะปู้ บริเวณนี้เคยเป็นที่อยู่อาศัยของชาวลัวะ มาก่อน ซึ่งเห็นได้จากซากวัดเก่า (วัดห่างลัวะ) ที่พบกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปในบริเวณบ้านแม่ชะปู้ใน แม่ชะปู้เปียง แม่ชะปู้หลวง แม่ชะปู้เหนือ หรือจากหลักฐานปาซาลัวะ ในบริเวณ ดอยครีซูจี๊ะ ม่อย่าโซ้ว ก่าจี๊ะโซ้ว ห่อละจี๊ะโซ้ว และภายหลังที่ชาวลัวะได้ละทิ้งถิ่นฐานออกไปเมื่อประมาณปีพ.ศ. 2287 ชาวไทยภูเขา เผ่าปกากะญอ นำโดย นายอาเจะ แซะเจะ จึงได้เดินทางจากเชียงใหม่ (แม่สาบ) เข้ามาอยู่ในบริเวณนี้โดยชาวปกากะญอ ได้อาศัยอยู่บริเวณนี้มาแล้ว ๗ ช่วงคน รวมอายุการตั้งถิ่นฐานประมาณ 267 ปี ถึงปีปัจจุบันหมู่บ้านแม่ชะปู้ ประกอบไปด้วย 7 หย่อมบ้าน คือ แม่ชะปู้เหนือ แม่ชะปู้หลวง แม่ชะปู้เปียง แม่ชะปู้ใน ห้วยยาว ไหล่โต้ง และแกวะเส่อไม้ะกัล๊ะ

ชุมชนมีวิถีการดำรงชีวิตตามประเพณีวัฒนธรรมของชนเผ่าปกากะญอซึ่งมีความผูกพันสอดคล้องกับธรรมชาติ การดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจึงดำเนินมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน

2. ลักษณะทางกายภาพ

บ้านแม่ชะปู่ หมู่ที่ 3 ตั้งอยู่ในตำบลบ่อแก้ว อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ห่างจากตัวอำเภอสะเมิงเป็นระยะทางประมาณ 40 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากอำเภอเมืองเชียงใหม่ไปทางทิศตะวันตกเป็นระยะทางประมาณ 140 กิโลเมตร ที่ระดับความสูง 980 – 1,600 จากระดับน้ำทะเลปานกลาง มีภูเขาโอบล้อมรอบ ทำให้ชุมชนตัดขาดจากตัวตำบลบ่อแก้ว

ทิศเหนือ ติดต่อกับดอยโกหว่าซุซ่า บ้านหนองศรีฐาน ตำบลบ่อแก้ว อำเภอสะเมิง

ทิศใต้ ติดต่อกับดอยกะโจ๊ะไซ่วหรือดอยโตน บ้านทุ่งหลวง และบ้านห้วยอีค่าง ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง

ทิศตะวันออก ติดต่อกับดอยผาฉาย บ้านขุนวิน ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ดอยม่อนยะ บ้านป่าไผ่ ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง

ภูเขาต่างๆ หรือ “ดอย” ที่โอบล้อมหมู่บ้านล้วนเป็นแหล่งกำเนิดลำห้วยใหญ่น้อย ได้แก่ ดอยกะโจ๊ะ เป็นแหล่งกำเนิดห้วยแม่ชะปู่ และพะโตโกละ(ห้วยหินหลวง) ตะตอโพโปโกละ(ห้วยซุ้มวันน้อย) ซี่เส่แพลโกละ (ห้วยเหล่าไม้เส่แพล) และลาคลีโกละ (ห้วยตองสาต)

ดอยไม่ยามี เป็นแหล่งกำเนิดห้วยป่อย่าหล่าโกละ (ห้วยซุ้มไบตอง) มะกอกโกละ (ห้วยมะกอก) และหว่าเกรอะโกละ

ดอยม่อนย่าอาพา เป็นแหล่งกำเนิดห้วยไถ่โกละ กะแนแควีโกละ ฉี่ยปือโสะโกละ ปือคาโกละ และเส่ทาใจโกละ

ดอยห้วยน้ำจาง เป็นแหล่งกำเนิดห้วยน้ำจาง ทีบราโกละ โซพาทโกละ

ดอยศรีฐานโจะ เป็นแหล่งกำเนิดห้วยโบโพโกละ เนะมือโกละ หน่ออู่หูกโกละ บ่อโคโซโกละ และพื่อโค้โกละ

มีพื้นที่หมู่บ้านทั้งหมดประมาณ 30,855.01 ไร่ แบ่งเป็น 1) พื้นที่อยู่อาศัยประมาณ 206.88 ไร่ 2) พื้นที่นาและที่สวนประมาณ 3,423.75 ไร่ 3) พื้นที่ไร่ถาวรประมาณ 188.75 ไร่ 4) พื้นที่ไร่หมุนเวียนประมาณ 4,006.25 ไร่ 5) พื้นที่ป่าช้าประมาณ 135.63 ไร่ 6) พื้นที่ป่าอนุรักษ์ประมาณ 22,881.25 ไร่ มีสภาพเป็นป่าดิบเขา (เกอเนอหมื่อ) และป่าเบญจพรรณ (เกอเนอพา) และมีพื้นที่สาธารณะประมาณ 12.50 ไร่

3. ลักษณะทางเศรษฐกิจ-สังคม และวัฒนธรรม

3.1 ประชากร กลุ่มฐานะ และอาชีพ

บ้านแม่ชะปู่เป็นชุมชนชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง (ปกากะญอ) โดยมีการรวมชุมชน 7 หย่อมบ้านตั้งเป็นบ้านแม่ชะปู่อย่างเป็นทางการ ปัจจุบันมีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 264 ครัวเรือน มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 1,089 คน

ตารางที่ 1 หย่อมบ้านและจำนวนประชากร

หย่อมบ้าน	หลังคาเรือน	จำนวนประชากร		
		ชาย	หญิง	รวม
1) หย่อมบ้านแม่ชะปู้เหนือ	52	110	100	210
2) หย่อมบ้านแม่ชะปู้หลวง	42	110	93	203
3) หย่อมบ้านแม่ชะปู้ใน	32	100	77	177
4) หย่อมบ้านแม่ชะปู้เปียง	82	168	133	295
5) หย่อมบ้านห้วยยาว	27	54	57	111
6) หย่อมบ้านไหลโด่ง	25	36	31	67
7) หย่อมบ้านแกะเสอไม้ะก๊ะ	4	12	8	20
รวม	264	590	499	1,089

ที่มาของข้อมูล : เอกสารการลงตรวจสอบพื้นที่บ้านแม่ชะปู้, 2555

ปัจจุบันมีนายมุเสาะ เสนาะพรไพโร ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน โดยดำรงตำแหน่งเมื่อต้นปี พ.ศ. 2551 และนับเป็นผู้ใหญ่บ้านคนที่ 7 ของบ้านแม่ชะปู้ นอกจากนี้การประสานความสัมพันธ์ภายในชุมชนยังมีระบบฐานความเชื่อเรื่องความอาวุโส ศักดิ์ตามสายตระกูล และผู้นำทางจิตวิญญาณ หรือที่เรียกว่า หลุยโซ่ว ทำหน้าที่เชื่อมโยงความรู้ความเชื่อของคนจากรุ่นสู่รุ่น คำจูนทั้งชุมชนให้มีความเป็นหนึ่งเดียวกัน และดำรงรักษาวัฒนธรรมความเชื่อพื้นถิ่นของ

ปลูกอะลูมิเนียมอย่างเหนียวแน่นตามบ้านยังคงเลี้ยงหมูดำและไก่เพื่อนำไปใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ และอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่

การประกอบอาชีพส่วนใหญ่ของบ้านแม่ตะปูเป็นการทำเกษตรเพื่อการยังชีพ มีทั้งอาชีพด้านการเกษตร และการประกอบกิจการนอกภาคการเกษตร

- ด้านการเกษตร ได้แก่ การทำนา การทำไร่หมุนเวียน และการทำสวน โดยการทำการเพาะปลูกแบบไร่หมุนเวียน สามารถช่วยเป็นแหล่งอาหารให้กับชาวบ้านเป็นอย่างมาก ในหนึ่งแปลงสามารถผลิตพืชผักมากกว่า 40 ชนิด ในปัจจุบัน มีจำนวนครัวเรือนที่ทำการเพาะปลูกข้าวแบบไร่หมุนเวียนประมาณ 90 ครัวเรือน ใช้น้ำที่ประมาณ 180 ไร่ต่อปี และมีรอบหมุนเวียนประมาณ 5-7 ปี

ปัจจุบันแม้มีความพยายาม จากหน่วยงานภายนอกมาสนับสนุนส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกพืชเพื่อการค้าชนิดอื่นๆ เช่น กาแฟ สตอเบอร์รี่ กะหล่ำ ถั่วลิสง ฯลฯ แต่ยังไม่ประสบความสำเร็จมากนักเนื่องจากราคาผลผลิตไม่แน่นอน ชาวบ้านจึงเลิกทำหันกลับมาเลี้ยง วัว ควาย หมู ไก่ เพื่อการบริโภคและใช้งาน และเป็นกลไกในการสะสมเงิน (ทุน) ไว้ใช้ในยามจำเป็น

- ด้านหัตถกรรม ปัจจุบันทุกครัวเรือนจะยังคงมีการทอผ้าไว้ใช้เอง โดยการซื้อด้ายจากตลาด และบางส่วนยังคงใช้วิธีการย้อมสีจากธรรมชาติ นอกจากนั้นยังมีการจักสานกะบุง ตะกร้า ไม้ไผ่สอยเองเป็นส่วนใหญ่

- ด้านการรับจ้าง ได้แก่ รับจ้างทำงานในเมืองแร่ การรับจ้างเก็บสตรอเบอร์รี่ และนอกจากการรับจ้างทั่วไปในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงแล้ว ยังมีชาวบ้านบางส่วนที่ออกไปรับจ้างในตัวเมืองเชียงใหม่ในช่วงนอกฤดูการผลิตในชุมชน โดยเฉพาะเยาวชนเป็นการหารายได้เพื่อนำมาใช้ในฤดูการผลิต

- ด้านการเก็บหาของป่าเพื่อการยังชีพ ปัจจุบันแต่ละครัวเรือนสามารถพึ่งพาอาศัยประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ในรูปของแหล่งอาหาร เห็ด หน่อ พืชผักธรรมชาติ ปลาสมุนไพร และไม้ใช้สอย ซึ่งคิดเป็นจำนวนเงินเฉลี่ย 1,500 บาทต่อเดือน หรือเฉลี่ยประมาณ 15,000 – 20,000 บาทต่อปีต่อครัวเรือน

การดำรงชีวิตของชาวบ้านแม่ชะปู้ จึงขึ้นอยู่กับความสามารถในการประกอบอาชีพที่หลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพึ่งพาอาศัยทรัพยากรธรรมชาติที่ชาวบ้านได้พยายามช่วยกันดูแลอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

3.2 แหล่งพลังงาน และ แหล่งน้ำในชุมชน

มีไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือน ส่วนแหล่งน้ำของชุมชนใช้จากระบบน้ำประปาภูเขา และยังคงใช้ไม้ฟืนในการทำอาหาร

3.3 การใช้ประโยชน์และการถือครองที่ดิน

พื้นที่หมู่บ้านทั้งหมดประมาณ 30,855.01 ไร่ แบ่งเป็น 1) พื้นที่อยู่อาศัยประมาณ 206.88 ไร่ 2) พื้นที่นาและที่สวนประมาณ 3,423.75 ไร่ 3) พื้นที่ไร่ถาวรประมาณ 188.75 ไร่ 4) พื้นที่ไร่หมุนเวียนประมาณ 4,006.25 ไร่ 5) พื้นที่ป่าช้าประมาณ 135.63 ไร่ 6) พื้นที่ป่าอนุรักษ์ประมาณ 22,881.25 ไร่ มีสภาพเป็นป่าดิบเขา (เกอเนอหมี) และป่าเบญจพรรณ (เกอเนอพ่า) และมีพื้นที่สาธารณะประมาณ 12.50 ไร่

ชุมชนไม่มีเอกสารสิทธิ์ในการถือครองที่ดิน และปัจจุบันได้พัฒนาการจัดการที่ดินในลักษณะของโฉนดชุมชน

3.4 รายได้และรายจ่ายครัวเรือน

รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนประมาณ 20,000 บาทต่อปี โดยแหล่งรายได้หลักมาจากการรับจ้าง การทำการเกษตร ปลูกกาแฟ สตรอเบอร์รี่ พลับ และถั่วลิสง ซึ่งทุกครัวเรือนยังคงปลูกข้าวไว้สำหรับบริโภคมีทั้งการทำนาในที่ลุ่มใกล้หมู่บ้าน และการทำข้าวไร่ในพื้นที่ไร่หมุนเวียน

3.5 การออมและภาวะหนี้สิน

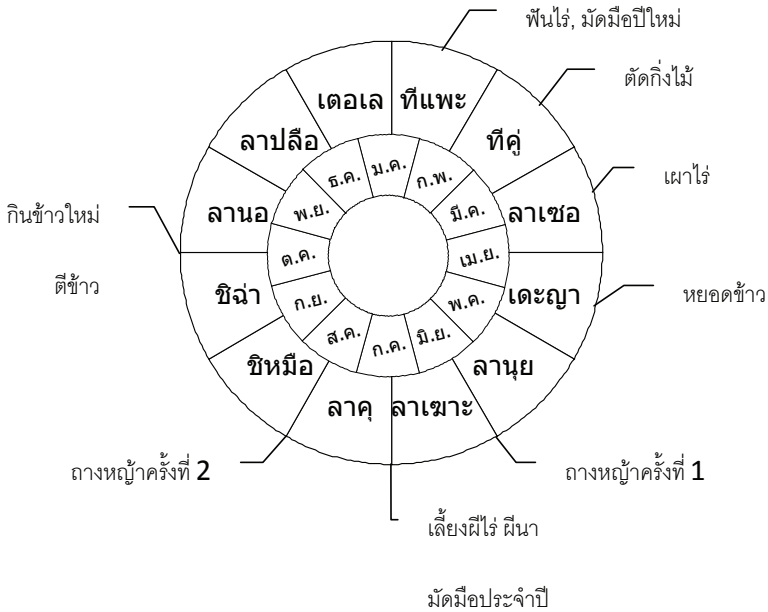
ปัจจุบันหลายครัวเรือนต้องประสบกับปัญหาหนี้สิน ซึ่งเป็นหนี้สินแบบหมุนเวียนคือกู้ยืมจากกองทุนที่ 1 เพื่อไปใช้คืนกองทุนที่ 2 และกู้ยืมจากกองทุนที่ 3 ไปใช้คืนกองทุนที่ 1 หมุนเวียนสลับกันทำให้หนี้สินของคนในชุมชนไม่ได้ลดลงแต่กลับจะเพิ่มขึ้น เนื่องจากในช่วงที่ผ่านมาทางหน่วยงานภาครัฐได้เข้ามา สนับสนุนการปลูกพืชเศรษฐกิจเมืองหนาวทั้ง กาแฟ สตอเบอรี่ และพลับ ทำให้ชาวบ้านต้องลงทุนสูง ทำให้ไม่ประสบความสำเร็จมากนัก เนื่องจากราคาผลผลิตไม่แน่นอน ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงเลิกทำหันกลับมาเลี้ยง วัว ควาย หมู ไก่ เพื่อการบริโภคและใช้งาน และเป็นกลไกในการสะสมเงิน (ทุน) ไว้ใช้ในยามจำเป็น

3.6 กลุ่มองค์กรที่สำคัญในชุมชน

- คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านแม่ชะปู่ เริ่มจัดตั้งอย่างเป็นทางการขึ้นในปีพ.ศ. 2536 จากการได้เข้าไปร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่ายเกษตรกรภาคเหนือ (คนน.) ซึ่งยังคงมีกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ซึ่งใช้แนวทางในการขับเคลื่อนเรื่องของโฉนดชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชน มีจำนวน 17 คน ประกอบด้วยประธาน รองประธาน กรรมการ และผู้ช่วยเลขานุการ โดยทำหน้าที่ดำเนินการตามแผนกิจกรรมประจำปี และรักษากฎระเบียบป่าชุมชน
- กลุ่มเยาวชนเกอญอโพ เริ่มรวมกลุ่มขึ้นในปีพ.ศ. 2547 จากการสนับสนุนของเครือข่ายเกษตรกรภาคเหนือ (คนน.) เพื่อให้เยาวชนในชุมชนได้เรียนรู้รากเหง้าวัฒนธรรมประเพณีของตนเอง มีสำนึกรักถิ่นเกิด กว่า 8 ปีที่ผ่านมาทำให้แกนนำเยาวชนหลายคนได้มีส่วนช่วยงานในชุมชนและกลับมาอยู่บ้านหลังจากสำเร็จการศึกษาแล้ว และช่วยชุมชนพัฒนากิจกรรมให้กับกลุ่มเยาวชนเกอญอโพอย่างต่อเนื่อง เยาวชนในชุมชนจึงได้เรียนรู้ทั้งประเพณีวัฒนธรรมและการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติจากการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ และมีพี่ๆ แกนนำเยาวชนที่กลับมาช่วยเหลืองานชุมชนเป็นต้นแบบในการดำเนินชีวิตต่อไปในอนาคตเพื่อคืนสู่ถิ่นบ้านเกิดและร่วมกันสืบสานประเพณีวัฒนธรรมที่ดั่งงามของชาวปกากะญอเอาไว้ โดยปัจจุบันมีจำนวนสมาชิกกว่า 50 คน ตั้งแต่อายุ 3 – 25 ปี

3.7 ประเพณีวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชนท้องถิ่น

ประเพณีวัฒนธรรมของชาวปกากะญอมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับธรรมชาติและวิถีการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะกับระบบการผลิตในไร่หมุนเวียน กิจกรรมในรอบปี มีดังนี้

4. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

4.1 พัฒนาการในการจัดการ

พ.ศ.2287

- ชาวบ้านอพยพมาจากเชียงใหม่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่หมู่บ้าน ผู้นำในขณะนั้นคือนายอาจะ แซ่จ๊ะ ทำมาหากินด้วยการทำไร่หมุนเวียนและเก็บหาของป่าเพื่อการยังชีพ

พ.ศ.2511

- ชาวบ้านเริ่มเผชิญกับปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าต้นน้ำของชาวม้งบ้านห้วยน้ำจาง ซึ่งต้องการพื้นที่ในการปลูกฝิ่น

พ.ศ.2524

- ชุมชนเริ่มรวมตัวทำแนวกันไฟ โดยมีพิธีเปิดแนวกันไฟครั้งที่ 1 ที่ดอยหม่อนยะ ระยะทาง 3 กิโลเมตร

พ.ศ.2525

- รัฐบาลประกาศให้เลิกปลูกฝิ่นและถือว่าฝิ่นเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมาย ชาวบ้านจึงเริ่มขยายพื้นที่ป่าเข้าไปยังพื้นที่ปลูกฝิ่น ร่วมกันฟื้นฟูสภาพป่า
- ชาวบ้านห้วยน้ำจาง หันมาปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น กะหล่ำปลี ทำให้ป่าต้นน้ำถูกทำลายลงอีกครั้งหนึ่ง และมากขึ้นกว่าเดิม ชาวบ้านสร้างเวทียูคยูเพื่อให้หยุดการปลูกกะหล่ำปลีในพื้นที่ป่า ต้นน้ำแต่ยังไม่ประสบความสำเร็จ

พ.ศ.2527

- ชุมชนช่วยกันทำแนวกันไฟจนขยายแนวกันไฟเป็นระยะทาง 40 กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่รอบป่าของชุมชน

พ.ศ.2536

- ชาวบ้านแม่ชะปู่ เข้าไปเจรจากับชาวบ้านห้วยน้ำจางให้เลิกปลูกกะหล่ำปลีบริเวณป่าต้นน้ำ และสร้างเงื่อนไขการใช้ร่วมกับชาวบ้านห้วยน้ำจาง จนประสบผลสำเร็จพื้นที่ปลูกกะหล่ำปลี บริเวณป่าต้นน้ำลดลง
- ตัวแทนชาวบ้านแม่ชะปู่ เริ่มมาเรียนรู้และเข้าร่วมประชุมร่วมกับเครือข่ายลุ่มน้ำวางบวชป่าพื้นที่ป่าต้นน้ำ
- ลดพื้นที่ไร่หมุนเวียน ปล่อยให้พื้นที่เป็นป่าเพื่อเป็นป่าใช้สอยของชุมชน
- ร่วมเคลื่อนไหวเพื่อแก้ไขปัญหาค่าการจัดการทรัพยากรร่วมกับเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ (คกน.)

พ.ศ.2537

- ชาวบ้านแม่ชะปู่และบ้านห้วยน้ำจาง จัดประชุมร่วมกันเพื่อหาทางออกกรณีการใช้พื้นที่ป่าต้นน้ำ โดยมีนายอำเภอและปลัดอำเภอสะเมิงเข้าร่วมประชุมด้วย

พ.ศ.2538

- ป่าไม้อำเภอเข้ามาร่วมประชุมกับชาวบ้านเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาเรื่องที่ทำกิน
- จัดตั้งเครือข่ายลุ่มน้ำวางอย่างเป็นทางการ
- ชาวบ้านแม่ชะปู้ เริ่มทำแนวกันไฟรอบพื้นที่ป่า เป็นระยะทาง 3 กิโลเมตร
- โครงการอนุรักษ์สะเมิง เข้ามาทำการรังวัดและปักหมุดหลักฐานเพื่อจำแนกพื้นที่ป่า และพื้นที่ทำกินของบ้านแม่ชะปู้

พ.ศ.2539

- พิธีเปิดแนวกันไฟครั้งที่ 2 ที่ดอย กะโจ๊ะ

พ.ศ.2540

- อธิบดีกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม เข้ามาปลูกป่าร่วมกับชาวบ้าน

พ.ศ.2541

- สืบชะตาแผ่นดินถิ่นเกิดบ้านแม่ชะปู้

พ.ศ.2542

- คณะทำงานโครงการพระราชเสาวนีย์ “บ้านเล็กในป่าใหญ่” เข้ามาร่วมประชุมชี้แจงกับชาวบ้านเพื่อใช้เป็นพื้นที่นาร่อง แต่ไม่สามารถตกลงกับชาวบ้านได้ทางที่मानจึงไม่นำโครงการมาลงในพื้นที่บ้านแม่ชะปู้

พ.ศ.2544

- อนุรักษ์พันธุ์ปลา

พ.ศ.2545

- สตอเบอร์รี่เริ่มเข้ามาสู่ชุมชน ทำให้ชาวบ้านเปลี่ยนที่นาเป็นไร่สตอเบอร์รี่

พ.ศ.2549

- ชาวบ้านชุมชนบ้านแม่ชะปู่ร่วมกับองค์กรเครือข่ายต่าง ๆ สืบชะตาแผ่นดินถิ่นเกิดบ้านแม่ชะปู่และปักหลักหมุกแนวเขตชุมชน

พ.ศ.2552

- ชาวบ้านชุมชนบ้านแม่ชะปู่ร่วมกับองค์กรเครือข่ายต่าง ๆ ทำพิธีเปิดแนวกันไฟ

พ.ศ.2553

- เปิดป้ายชุมชน/แนวกันไฟ /แนวเขตชุมชน
- บวชป่าเขตป่าต้นน้ำห้วยอมบ้านแม่ชะปู่เพียง

4.2 กลุ่มองค์กรและแนวทางในการจัดการทรัพยากร

การดูแลจัดการทรัพยากรของชุมชนบ้านแม่ชะปู่มีมาอย่างยาวนานผ่านระบบความเชื่อและประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน และเมื่อมีคนภายนอกเข้ามาบุกรุกพื้นที่ป่าต้นน้ำของชุมชน ชุมชนก็ได้รวมตัวกันเพื่อหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน รวมทั้งเข้าร่วมเรียนรู้กับพี่น้องเครือข่ายเกษตรกรรมภาคเหนือมาอย่างต่อเนื่อง และเกิดกระบวนการพัฒนากลุ่มเยาวชนให้การจัดการทรัพยากรของชุมชนได้รับการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น

คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านแม่ชะปู่ เริ่มจัดตั้งอย่างเป็นทางการขึ้นในปีพ.ศ. 2536 มีจำนวน 17 คน ประกอบด้วยประธาน รองประธาน กรรมการ และผู้ช่วยเลขานุการ โดยทำหน้าที่ดำเนินการตามแผนกิจกรรมประจำปี และรักษากฎระเบียบป่าชุมชน

การจัดตั้งกองทุนป่าชุมชน ภายหลังจากที่ชาวบ้านได้ช่วยกันดูแลรักษาป่าอย่างจริงจัง ชาวบ้านได้มีแนวความคิดที่จะจัดตั้งกองทุนป่าชุมชนขึ้นมาเพื่อใช้ในการเป็นเงินสวัสดิการสำหรับการป้องกันไฟป่า การออกตรวจป่า การประสานงานกับภายนอก การติดตามผลักดันให้มีการกันแนวเขตชุมชนออกจากการประกาศ เป็นเขตอุทยานแห่งชาติ โดยการเก็บออมจากสมาชิกภายในหมู่บ้านคนละ 1 บาทต่อเดือน ซึ่งปัจจุบันมีเงินกองกลางประมาณ 900 บาท

กฎระเบียบชุมชน

กติกานี้เป็นกติกาชุมชนว่าด้วยการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ: ชุมชนการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติดิน/ที่ดิน-น้ำ-ป่าไม้และความหลากหลายทางชีวภาพรูปแบบชุมชนตามเงื่อนไขภูมิศาสตร์และสังคม ชุมชนแม่ชะปู่อาศัยสิทธิและอำนาจตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 หมวด 4 มาตรา 71 ว่าด้วยบุคคลมีหน้าที่ป้องกันประเทศ

รักษาผลประโยชน์ของชาติ และปฏิบัติตามกฎหมาย, มาตรา 73 ว่าด้วยบุคคลมีหน้าที่รับราชการทหาร ช่วยเหลือในการป้องกันและบรรเทาภัยพิบัติสาธารณะ เสียภาษีอากร ช่วยเหลือราชการ รับการศึกษาอบรม พิทักษ์ ปกป้อง และสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และมาตรา 76 ว่าด้วยรัฐต้องมีหน้าที่ส่งเสริมสิทธิชุมชนในการบำรุงรักษาศิลปวัฒนธรรมอันดีงาม และส่งเสริมการมีส่วนร่วมการบริหารจัดการ การใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน แบ่งตามหมวดไว้ดังนี้

หมวดที่ 1 ป่าชุมชนอนุรักษ์และป่าชุมชนใช้สอย

ป่าชุมชนอนุรักษ์หมายถึง พื้นที่บริเวณอาณาเขตหนึ่งซึ่งชุมชนร่วมกำหนดไว้มีวัตถุประสงค์เชิงการคุ้มครองและรักษาเพื่อไม่ให้ถูกทำลายจนก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศของทรัพยากรในอาณาเขตบริเวณชุมชนหมู่บ้านโดยมีกติการ่วมของชาวบ้านคือ

1. ให้งดเว้นการตัดถางเปิดพื้นที่ให้โล่งบริเวณเขตป่าชุมชนอนุรักษ์ รวมทั้งการล่าสัตว์ หากมีผู้ใดฝ่าฝืนต้องรับผิดชอบเป็นเงินค่าปรับ 500 – 5,000 บาท หรือผู้ฝ่าฝืนต้องยอมรับบทลงโทษรูปแบบอื่นตามมติความเห็นกรรมการชุมชนและมติประชาคมหมู่บ้านแต่ชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์หยวกกล้วยป่า พืชสมุนไพร และเป็นแหล่งเรียนรู้ได้
2. ให้งดเว้นการบุกรุก บุกเบิก ตัดถางขยายพื้นที่ทำกิน บริเวณในเขตป่าชุมชนอนุรักษ์ หากมีผู้ใดฝ่าฝืนพื้นที่ดังกล่าวต้องได้รับบทลงโทษพร้อมทั้งรับผิดชอบค่าเสียหายตามมติประชาคมหมู่บ้านและมติความเห็นของกรรมการชุมชนและให้ดำเนินตามกฎหมายบ้านเมือง
3. ในเขตป่าใช้สอยมิให้ผู้ใดเข้าไปบุกรุกพื้นที่เพื่อการครอบครองเป็นการส่วนตัวหรือส่วนบุคคล หากมีผู้ฝ่าฝืนกติการ่วม พื้นที่ดังกล่าวจะถูกยึดคืนเป็นป่าชุมชนอนุรักษ์ หรือบริหารจัดการในรูปแบบอื่นตามมติประชาคมชุมชนหมู่บ้าน และให้เจ้าหน้าที่ดำเนินตามกฎหมายลำดับต่อไป
4. การนำไม้ออกจากเขตป่าใช้สอยเพื่อการซ่อมแซมหรือสร้างที่อยู่อาศัยจะต้องแจ้งต่อเวทีประชาคม หมู่บ้าน และจะต้องผ่านความเห็นชอบของคณะกรรมการหมู่บ้าน
5. มิให้ผู้ใดขายไม้ออกจากหมู่บ้าน หากฝ่าฝืนจะถูกยึดเป็นของกลางใช้เพื่อประโยชน์สาธารณะของ หมู่บ้าน และจะถูกดำเนินคดีตามกฎหมาย
6. มิให้ผู้ใดนำเลื่อยยนต์ เพื่อการทำไม้ ในกรณีจำเป็นต้องแจ้งคณะกรรมการ และมีมติจากคณะกรรมการทุกครั้ง หากฝ่าฝืนจะดำเนินคดีตามกฎหมาย

7. บุคคลที่ต้องการเผาพื้นที่ทำกิน จะต้องทำแนวกันไฟล้อมรอบทุกครั้งก่อนเผา เช่นกรณีการเผาเพื่อเตรียมพื้นที่สำหรับการเกษตรกรรมรูปแบบไร่หมุนเวียน
8. มิให้ผู้ใดเผาป่าโดยเด็ดขาด ฝ่าฝืนปรับ 500 – 5,000 บาทและถูกดำเนินคดีตามกฎหมาย
9. กิจกรรมการทำแนวกันไฟ การดับไฟป่าในเขตป่าหมู่บ้าน ชาวบ้านทุกคนต้องถือว่าเป็นหน้าที่ต้องร่วมมือช่วยกันทุกครัวเรือน

ประเภทป่า	ลักษณะความเชื่อ/ลักษณะพื้นที่
ป่าตะวีไต่	เป็นป่าที่ชาวบ้านจำแนกไว้เพื่อเป็นที่ไว้ผีชาวบ้านจะไม่เข้าไปในพื้นที่นี้เด็ดขาดถ้าไม่จำเป็น ลักษณะป่าเป็นป่าดิบ ที่มีต้นไม้ขึ้นปกคลุมหนาที่บ บริเวณดังกล่าวถือเป็นพื้นที่ต้นน้ำที่สำคัญต่อชีวิตของชุมชนกะเหรี่ยงบ้านแม่ชะปู่ และชุมชนม้งบ้านห้วยน้ำจาง ซึ่งได้ใช้ประโยชน์นำจากต้นน้ำนี้ในการทำนา การปลูกพืชผักต่างๆ และการอุปโภคบริโภคในครัวเรือน ป่าตะวีไต่อยู่บริเวณยอดดอยม่อนยะ ทางด้านทิศตะวันตกของหมู่บ้าน
ป่าเคล่อ	เป็นบริเวณพื้นที่ป่าที่มีต้นไทร และต้นโพธิ์ ขึ้นอยู่ ชาวบ้านจะไม่เข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ดังกล่าว เพราะมีความเชื่อว่าต้นไทรมีเจ้าที่สิงหอยู่ สามารถตั้งข้อดั่งเหตุได้ว่า เนื่องจากชาวกะเหรี่ยงรักชีวิตสงบและเรียบง่าย ไม่ชอบรังแกผู้อื่นแม้กระทั่งชีวิตสัตว์ก็ตาม ดังนั้นหากชาวบ้านทำลายต้นไทรก็เหมือนกับว่าทำลายแหล่งอาหารของตน ทั้งนี้เพราะผลของไทรที่สูงเป็นแหล่งอาหารของสัตว์ป่าโดยเฉพาะพวกนกต่าง ๆ
ป่าที่เปอะเถอะ	เป็นพื้นที่ที่มีน้ำซึม ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นพื้นที่ที่มีแรงมากจะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวเพราะเชื่อว่า ถ้าหากผีโกรธแล้ว จะทำให้น้ำแห้ง พื้นที่ดังกล่าวจะอยู่บริเวณที่ป่ามีความอุดมสมบูรณ์และมีความชื้นสูง ถือเป็นต้นน้ำของลำธารสายต่าง ๆ ที่ชุมชนใช้ประโยชน์ ชาวบ้านจึงกันพื้นที่ดังกล่าวไว้เป็นพื้นที่ต้นน้ำโดยใช้วัฒนธรรม และความเชื่อ มาเป็นกฎเกณฑ์ข้อห้ามการใช้ประโยชน์ในพื้นที่
ป่าเดปอ	เป็นพื้นที่ป่าที่ชาวบ้านจะนำสะดือของเด็กเกิดใหม่ใส่กระบอกไม้ไผ่และไปแขวนไว้บนต้นไม้ เพื่อให้ต้นไม้รักชาขวัญให้เด็ก จะไม่มีการผูกขี้ดันทัน และจะไม่มีการตัดฟันต้นไม้ในันเด็ดขาด เพราะถือว่าเป็นที่อยู่ของวิญญาณของเจ้าขอต้นไม้ พบว่า ต้นไม้ที่ชาวบ้านเลือกใช้แขวนสะดือเด็กนั้นจะมีลักษณะดี ลำต้นเปาะตรง เป็นแม่ไม้ที่มีคุณภาพดีและจะช่วยแพร่กระจายพันธุ์ไม้ในป่าเพื่อการทดแทนของป่าต่อไป
ป่าตาชิวี่	เป็นป่าช้าของชุมชน ชาวบ้านจะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับพื้นที่ดังกล่าวนี้ เพราะถือว่าเป็นที่อยู่ของบรรพบุรุษ ชาวบ้านเชื่อว่าป่าช้าเป็นศูนย์กลางระหว่างมนุษย์กับเทพ ความสำคัญของป่าช้าคือเป็นจุดระหว่างวิญญาณกับเทพ วิญญาณของผู้ตายจะมาเกิดที่ป่าช้า ที่ตั้งของป่าช้าจะอยู่บริเวณใกล้หมู่บ้านทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ
ป่าปาโลปู	เป็นบริเวณป่าที่ชาวบ้านจะนำเสื้อผ้าและเครื่องใช้ของคนตายมาฝังไว้ และคนในชุมชนจะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับพื้นที่นี้เด็ดขาด ตั้งอยู่ใกล้ ๆ หมู่บ้านทางด้านทิศเหนือ

ลำดับ	แผนงาน	กิจกรรม
1	การพัฒนาระบบฐานข้อมูลที่ดิน และสื่อการเรียนรู้ชุมชน	1.1 สสำรวจแก้ไขข้อมูลที่ตกหล่นการสำรวจ 1.2 ปรับปรุงระบบฐานข้อมูลการถือครองการใช้ประโยชน์ที่ดินชุมชน 1.3 พัฒนาระบบเอกสารข้อมูลที่ดินของชุมชน 1.4 พัฒนาข้อมูล ความรู้ผ่านการศึกษาวิจัยชุมชน 1.5 เวทีประชุมประจำเดือนคณะกรรมการ และชุมชน
2	การสร้างการเรียนรู้ชุมชนจัดการที่ดิน และการพัฒนาระบบเกษตรกรรมอินทรีย์	2.1 จัดการเรียนรู้ให้เด็กและเยาวชนคนรุ่นใหม่ 2.2 จัดการเรียนรู้เรื่องประวัติศาสตร์พัฒนาการการเปลี่ยนการใช้ที่ดินชุมชน 2.3 เวทีแลกเปลี่ยนบทเรียนการใช้ที่ดินของชุมชน 2.4 เวทีชุมชนเรียนรู้รูปแบบการใช้ที่ดิน และการปรับตัวชุมชน
3	พัฒนาระบบกองทุนและระบบการบริหารจัดการที่ดินชุมชนแบบมีส่วนร่วม	3.1 จัดทำแผนที่ภาษีชุมชน 3.2 พัฒนากองทุนชุมชนจัดการที่ดินฐานอาคารที่ดินชุมชน 3.3 ระดมทุนเพื่อสวัสดิการที่ดินชุมชน
4	พัฒนาข้อมูลองค์ความรู้ชุมชน และสร้างกระบวนการเรียนรู้การจัดการที่ดินชุมชน	4.1 พัฒนาระบบและสาร ระบบข้อมูลที่ดินชุมชน 4.2 เวทีเรียนรู้การจัดการที่ดินระหว่างชุมชน 4.3 ฝึกอบรมผู้นำเยาวชน คนรุ่นใหม่เรื่องเครื่องมือแผนที่สารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการที่ดิน 4.4 พัฒนาระบบการติดตามการใช้ที่ดินชุมชน 4.5 ทำการวิจัยชุมชนเชิงปฏิบัติการ
5	ฟื้นฟูระบบทรัพยากรธรรมชาติ และวิถีชุมชนภายใต้เงื่อนไขทางภูมิศาสตร์และสังคมที่เหมาะสม	5.1 ส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาระบบเกษตรกรรมแบบไร้หมุนเวียน 5.2 ส่งเสริมการผลิตอาหารอินทรีย์กินเองในครัวเรือน 5.3 ส่งเสริม และสนับสนุนสมาชิกในชุมชนตามแนวคิดและแนวทางปฏิบัติหลักเศรษฐกิจพอเพียง
6	เสริมสร้างและพัฒนาความร่วมมือระหว่างชุมชนหน่วยงานรัฐและภาคีองค์กรที่เกี่ยวข้องในพื้นที่	6.1 พัฒนากลไกความร่วมมือการติดตามการใช้ที่ดินชุมชนร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับคณะกรรมการโฉนดชุมชน 6.2 ทำแผนฟื้นฟูระบบนิเวศทรัพยากรธรรมชาติ และสังคมตามภูมิศาสตร์และสังคม 6.3 พัฒนากติกา หรือแผนงานเชิงยุทธศาสตร์การบริหารที่ดินเชิงรุกร่วมระหว่างชาวบ้าน คณะกรรมการ และเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้อง 6.4 เรียนรู้ และผลักดันให้เกิดข้อบัญญัติท้องถิ่นสนับสนุนการจัดการที่ดินชุมชนแบบมีส่วนร่วม
7	รณรงค์สร้างการเรียนรู้กฎหมายนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการที่ดินชุมชน	7.1 เรียนรู้กฎหมาย นโยบายรัฐบาลเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ตินน้ำ ป่าไม้และสิ่งแวดล้อม 7.2 ติดตาม และรณรงค์ผลักดันนโยบายให้เกิดความเป็นธรรมกับชุมชน 7.3 สร้างและพัฒนา นโยบายสาธารณะเรื่องการจัดการที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติ 7.4 ติดตามและเรียนรู้เฝ้าระวังการใช้อำนาจรัฐ และอำนาจข้าราชการการเมืองที่ไม่เป็นธรรม

หมวดที่ 2 กติกาว่าด้วยการจัดการที่ดิน

1. ที่ดินสามารถตกทอดเป็นมรดกแก่ลูกหลานได้ และสามารถขายสิทธิ์ให้กับชุมชนได้ โดยการแจ้งให้กับคณะกรรมการและผ่านมติความเห็นชอบของคณะกรรมการด้านการจัดการที่ดินของชุมชนหรือผ่านความเห็นร่วมและเป็นมติประชาคมหมู่บ้าน

2. ห้ามมิให้ผู้ใดขายสิทธิ์หรือให้เช่าที่ดินแก่นบุคคลภายนอกหรือนายทุนโดยเด็ดขาด ผู้ใดฝ่าฝืนต้องถูกปรับตามความเห็นชอบของคณะกรรมการด้านการจัดการที่ดิน และรับผิดชอบกรณีเมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้นผู้เช่าต้องรับผิดชอบเพียงผู้เดียวพร้อมชดเชยค่าเสียหาย และพื้นที่ดังกล่าวจะต้องถูกยึดเป็นพื้นที่ของชุมชนผู้ให้เช่าจะไม่มีสิทธิเรียกร้องทางกฎหมายแต่อย่างใด

3. กรณีที่ไม่มีแปลงที่ทำกินวงไว้ในแปลงตามแผนที่ 1:4,000 ถ้าต้องการทำกินหรือต้องการเพิ่มเติมแปลง (กรณีบุคคลดังกล่าวไม่มีที่ทำกิน) ต้องแจ้งต่อคณะกรรมการด้านการจัดการที่ดินและต้องผ่านมติความเห็นชอบประชาคมหมู่บ้านตามความเหมาะสม ผู้ใดฝ่าฝืนต้องถูกปรับ หรือรับการลงโทษตามมติเห็นชอบของคณะกรรมการด้านการจัดการที่ดินและพื้นที่ดังกล่าวต้องถูกยึดเป็นพื้นที่ป่าชุมชนทันที พร้อมทั้งดำเนินการตามกฎหมาย

4. ผู้ประสงค์จะทำไร่หมุนเวียนก่อนถางไร่ต้องแจ้งความประสงค์ต่อคณะกรรมการด้านการจัดการที่ดิน เพื่อบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรรวมทั้งหมายเลขแปลงที่อยู่ในแผนที่ 1:4,000 และก่อนเผาต้องทำแนวกันไฟทุกครั้ง

หมวดที่ 3 กติกาว่าด้วยการจัดการน้ำ

1. การใช้น้ำชุมชนต้องใช้ในการเกษตรกรรมของชุมชนและการบริโภคของชุมชนเป็นหลัก
2. การพัฒนาแหล่งน้ำระบบชลประทาน หรือการสร้างอ่างเก็บน้ำ ระบบเหมืองส่งน้ำ ระบบ ประปา และการสร้างเขื่อนต้องผ่านที่ประชุมประชาคมหมู่บ้านก่อนทุกกรณีและให้มีการบันทึกสรุปเป็นเอกสารทุกครั้ง

3. การกระทำใดๆ ถ้าไม่เป็นไปตามกติกาข้อ 1 และ 2 จนก่อให้เกิดความเสียหายผู้ดำเนินการดังกล่าวต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายทุกกรณี ไม่มีข้องดเว้น และ/หรือต้องขอบรับการลงโทษ ชดใช้ค่าเสียหายตามมติประชาคมหมู่บ้าน

หมวดที่ 4 กติกาว่าด้วยสิ่งแวดล่อม

1. ห้ามทิ้งขยะตลอดทางหรือข้างถนน และที่สาธารณะ
2. ทุกชุมชนต้องช่วยกันดูแลระบบน้ำประปาของตนเองเพื่อไม่ให้เกิดไฟไหม้เขตป่าต้นน้ำ
3. อย่านำสารเคมีเข้ามาใช้ในเขตป่าต้นน้ำของชุมชน หากมีการฝ่าฝืนหรือเกิดกรณีความขัดแย้งผู้ประกอบการต้องรับผิดชอบต่อความเห็นของคณะกรรมการชุมชนโดยไม่มีเงื่อนไขใดๆ ทั้งสิ้น

4. หากมีการใช้สารเคมีในระบบเกษตรต้องมีการควบคุมอย่างเป็นระบบ และปลอดภัยกับสิ่งมีชีวิตทุกชนิด กรณีเกิดความขัดแย้งหรือว่าเกิดความเสียหายผู้ประกอบการต้องชดใช้ความเสียหายตามมติของคณะกรรมการหมู่บ้านอย่างไม่มีเงื่อนไขใดๆ ทั้งสิ้น

นอกจากกฎระเบียบที่ทำขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษรแล้วชุมชนยังมีการใช้ระบบความเชื่อมาใช้ในการจัดการทรัพยากรของชุมชนอีกด้วย

ความเชื่อเกี่ยวกับป่า

ความเชื่อเกี่ยวกับลักษณะไม้ที่ห้ามนำมาใช้ประโยชน์ มีดังนี้

1. ไม้หางปลา คือ ไม้ที่แตกออกเป็นสองกิ่งเท่าๆ กัน โดยเชื่อว่าเมื่อนำไม้ลักษณะนี้มาใช้จะทำให้คนในครอบครัวพุดจากกันไม่รู้เรื่อง ไม่มีการออมชอมกัน
2. ไม้ที่มีกาฝาก เชื่อว่าถ้าหากนำไม้ลักษณะนี้มาใช้จะทำให้คนในครอบครัวเจ็บป่วยและไม่สบาย
3. ไม้สองต้นที่ขึ้นอยู่เสียดสีกัน เชื่อว่าถ้าหากนำไม้มาใช้จะทำให้คนในครอบครัวไม่ถูกกับเพื่อนบ้าน
4. ไม้ที่มีมดทำรังอยู่คล้ายกับจอมปลวก ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นต้นไม้ที่มีเจ้าของแล้ว ถ้าตัดมาสร้างบ้านถือว่าไปทำลายบ้านของคนอื่น จะทำให้คนในครอบครัวไม่มีความสุข
5. ไม้ที่มีเถาวัลย์ขนาด 2 นิ้วขึ้นไปพันลำต้นอยู่ เชื่อว่าถ้าหากตัดไม้ลักษณะดังกล่าวนี้มาสร้างบ้านจะนำงูเข้าบ้าน
6. ไม้ที่มีลำต้นสองแฉก และมีแสงจากดวงอาทิตย์ส่องผ่านง่าม ถือว่าเป็นทางเดินของดวงอาทิตย์ ถ้านำมาสร้างบ้านจะทำให้ครอบครัวได้รับความเดือดร้อน
7. ไม้ที่มีนกหัวขวานเจาะรูอยู่ เชื่อว่าหากนำมาใช้ประโยชน์จะทำให้เจ้าของบ้านไม่สบายและมีการแบ่งประเภทป่าตามความเชื่อดังนี้

4.3 รูปแบบการใช้ประโยชน์ทรัพยากรของคนในชุมชน

ชุมชนบ้านแม่ชะบู่ได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชุมชนที่ได้ช่วยกันดูแลอนุรักษ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นทั้งแหล่งอาหารจากป่า เช่น ปลีกล้วย หน่อไม้ ผักป่านานาชนิด เห็ดชนิดต่างๆ ทั้งเห็ดโคน เห็ดหล่ม เห็ดไซ่ห่าน และเห็ดหูหนู ซึ่งเป็นการใช้ประโยชน์เพื่อการบริโภคในครัวเรือนนอกจากนี้ยังมีหอยกกล้วยซึ่งชุมชนใช้ประโยชน์เพื่อเป็นอาหารในการเลี้ยงหมู เป็นแหล่งไม้ใช้สอยทั้งไม้เพื่อการสร้าง/ซ่อมแซมบ้าน และไม้ฟืน แหล่งน้ำประปาภูเขา

และพื้นที่ป่ารอบชุมชนยังเป็นพื้นที่สำหรับประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตามความเชื่อของชุมชนอีกด้วย

4.4 ผลจากการจัดการทรัพยากร

- การอนุรักษ์ปกป้องชะนีในพื้นที่ทำให้จำนวนชะนีที่เคยลดจำนวนลงเหลือเพียง 3 ตัว กลับเพิ่มจำนวนมากขึ้น เป็น 15 ตัวในปัจจุบัน

- ลดการปลูกกะหล่ำปลีบริเวณพื้นที่ต้นน้ำ ทำให้ป่าบริเวณต้นน้ำได้รับการฟื้นฟู สายน้ำไม่มีสารเคมีเจือปน

- ความอุดมสมบูรณ์ของป่าธรรมชาติ นำมาซึ่งความอบอุ่นของสรรพสิ่ง เมื่อมนุษย์มีเมตตาต่อสัตว์มากขึ้น ป่าชุมชนจึงกลายเป็นที่พักพิงหลบภัยหนีภัยแก่สัตว์ป่านานาชนิด นกเงือก ซึ่งเป็นสัตว์ที่ชาวปกากะญอถือว่าเป็นขวัญอย่างหนึ่งจึงได้กลับมาอยู่ในเขตป่าชุมชนบริเวณเครือข่ายลุ่มน้ำخان จากสองตัว(ตัวผู้และตัวเมีย) ปัจจุบันได้ให้กำเนิดลูกน้อยขึ้นมาหนึ่งตัวเป็นที่น่าภาคภูมิใจให้กับชาวบ้านเป็นอย่างยิ่ง

• แนวกันไฟจาก 3 กิโลเมตรในปีแรก ขยายเป็น 40 กิโลเมตรในปัจจุบัน ในปี พ.ศ. 2528 ภายหลังจากที่ชาวบ้านได้ตกลงกันว่าจะช่วยกันฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ชาวบ้านจึงได้ร่วมกันทำแนวกันไฟขึ้นในบริเวณขุนห้วยม่อนยาพาขึ้น เป็นระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตร ขยายเป็น 6 กิโลเมตรในปีที่ 2 และ 3 เพิ่มเป็น 10 กิโลเมตรในปีที่ 4 และในปี พ.ศ. 2527 ได้ขยายขอบเขตขึ้นเป็น 40 กิโลเมตรรอบแนวเขตรับผิดชอบของหมู่บ้าน ถึงปัจจุบัน ลดและสามารถควบคุมการเกิดไฟป่ารอบพื้นที่หมู่บ้านได้

• การก่อรูปแบบแผนการดูแลรักษาป่า ในแบบป่าชุมชนปัจจุบัน ในช่วงปีพ.ศ. 2537 ชาวบ้านแม่ชะปู่เริ่มเรียนรู้การจัดระเบียบ การดูแลรักษาป่าในแบบป่าชุมชนภายหลังจากที่ได้เกิดการเรียนรู้ร่วมกับเครือข่ายลุ่มน้ำวาง และเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ โดยเริ่มจากการกำหนดแนวเขตรับผิดชอบ การจำแนกแนวเขตป่าชุมชนออกเป็น ประเภทอนุรักษ์ ประเภทใช้สอย และการกำหนดเขตพื้นที่ทำกิน ที่อยู่อาศัย อย่างชัดเจน โดยการตกลงร่วมระหว่างสมาชิกในชุมชน ทำให้ชาวบ้านอยู่อาศัยในพื้นที่ป่าได้จนถึงปัจจุบัน

5. แนวทางการจัดการองค์ความรู้ของชุมชน องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และผู้รู้/ปราชญ์

ลำดับ	ชื่อ - สกุล	ผู้รู้บ้าน
1	นายมุเสาะ เสนาะพรไพโร นายพะกิวี ชิตีพัทธ์	ด้านการจัดการทรัพยากรชุมชน การจัดการไฟ มีความรู้เรื่องการควบคุมไฟ ทิศทางของไฟ
2	นายพะกะตี มณีปราการ นายเตะละะ สกุลปวันรัตน์ นายตะกุหา เกียรติพนาไพร	การทำพิธีเรียกขวัญ เวลาไม่สบาย พฤติกรรมเปลี่ยนแปลง ผิดปกติ
3	นางหน่ออิจู ตะบุง นางโซแฮ เจาะมุ นางใจปี ช่าซอ	ด้านการทำคลอด(หมอดำแย)
4	นางอ้ายบือ ทูมู นางหน่ออิจู ตะบุง นางโซแฮ เจาะมุ	ด้านการจับเส้น นวด
5	นายพะกะตี มณีปราการ นายพะกิวี ชิตีพัทธ์ นายเตะละะ สกุลปวันรัตน์	ด้านการทำน้ำมันต์ มะเร็ง เล็บทอง ช้ำใน

เอกสารอ้างอิง

บ้านแม่ชะปู้. 2555. การลงตรวจสอบพื้นที่ คณะทำงานสำรวจและตรวจสอบพื้นที่ในการจัดให้มีโฉนดชุมชนภาคเหนือ. เอกสารประกอบอัดสำเนา.

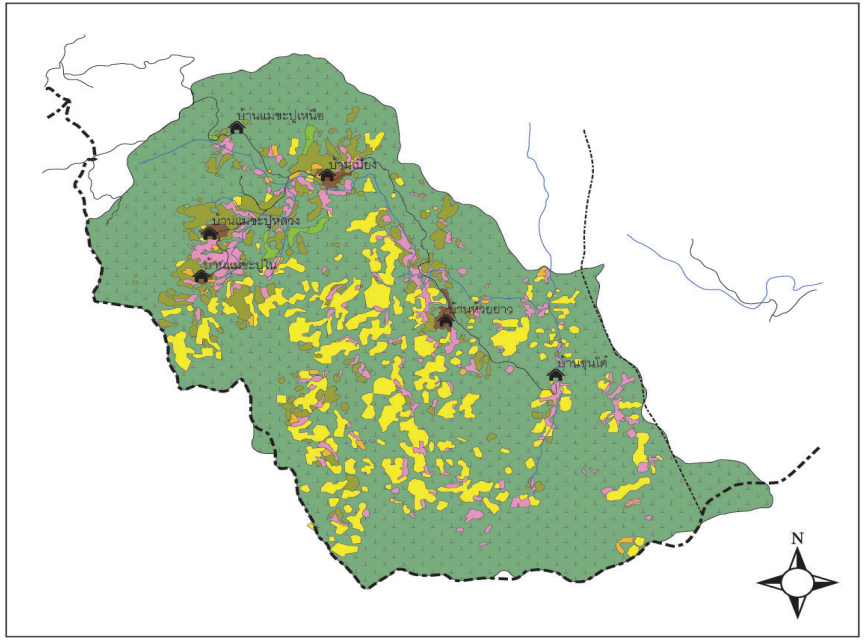

ชุมชนบ้านชะปู้

ต.บ่อแก้ว อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่

แผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดิน

บ้านแม่ชะปู้ หมู่ 3 ต.บ่อแก้ว อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่

— แนวเขตจังหวัด	■ แหล่งน้ำ	🏠 หมู่บ้าน	■ พื้นที่หมุนเวียน	■ พื้นที่ป่าพิธีกรรม
- - - แนวเขตอำเภอ	— ทางน้ำสายหลัก	■ ที่อยู่อาศัย	■ พื้นที่นา	■ พื้นที่ป่าอนุรักษ์
- - - - แนวเขตตำบล	— ทางน้ำสายรอง	— ถนนสายหลัก	■ พื้นที่ไร่ถาวร	
- - - - แนวเขตอุทยานแห่งชาติ		— ถนนสายรอง	■ พื้นที่สวน(ไม้ยืนต้น)	

ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า-ประเทศไทย

ตู้ปณ. 1111

ที่ทำการไปรษณีย์เกษตรศาสตร์

กรุงเทพ 10903

โทร +66 (0)2 940 5700

โทรสาร +66 (0)2 561 4880

Email: thailand@recoftc.org

www.recoftc.org

Printed on recycled paper.